

La fraseologia onomàstica en l'obra de Joan Castelló Guasch

per Enric Ribes i Mari

1. Introducció

El *Diccionari de Lingüística* del TERMCAT (Centre de Terminologia Catalana) defineix la fraseologia com «el conjunt de frases fetes característiques d'una llengua», mentre que el DIEC la defineix com «el conjunt de maneres de dir característiques d'una llengua, d'un sector d'aquesta o d'un autor». Qual-sevol individu, en utilitzar la llengua com a mecanisme de comunicació, s'adona que, tot i la seua flexibilitat i llibertat, empra, de manera constant, fórmules, expressions o construccions que li vénen donades amb una certa regularitat i fixació. Des d'una exclamació com *Adéu!*, fins a una interjecció com *Ei!*, passant, és clar, per una flastomia com *Me cago en Judes!*, els parlants ens adonam de l'existència d'unes fórmules que repetim constantment, les quals ens vénen més o menys fixades, però al torn de les quals en podem alterar i canviar el significat i els contextos en què les usam. En definitiva, ens adonam que totes aquestes estructures, tot i la gran varietat formal i diversitat funcional, posseeixen una sèrie de trets comuns. Ens trobam, doncs, amb un tipus d'estructures que afecten el lèxic, la sintaxi, la semàntica i la pragmàtica del discurs. L'objecte d'estudi de la fraseologia se centra en el que s'ha anomenat *unitats fraseològiques* (UF), que inclouen un

camp nocional molt heterogeni, a causa de la gran diversitat de fenòmens que integren la comunicació humana. Cal tenir en compte que estam parlant d'un àmbit d'estudi que abraça des d'una exclamació o una interjecció fins a una frase feta o locució, passant per fórmules conversacionals, com la salutació o el comiat, i els refranys.¹

Seguint Conca (2000), entendrem per unitat fraseològica (UF) la combinació estable de dos o més mots que conformen una estructura fixada, associada al context comunicatiu i caracteritzada per una sèrie de trets, els més importants dels quals són la repetició, la institucionalització, la fixació, la idiomàtica i l'anomalia. Com més trets posseeix una UF, més a prop es troba del prototipus d'UF i, a l'inrevés, si en presenta pocs, serà una UF poc prototípica.²

Maria Conca, tot partint de l'anàlisi contrastiva de l'obra d'Enric Valor, considera que és possible fer una anàlisi integral del discurs i una anàlisi global d'un text. Això és el que fa tot estudiant l'obra de l'escriptor valencià (Conca 1997a; 2000a). Així, en decantar-se per l'anàlisi del discurs, pretén estudiar els recursos verbals emprats per Valor en confeccionar l'obra, i per això presta especial atenció a l'ús que l'autor ha fet d'unitats majors que els mots, és a dir, d'UF i de construccions lliures que, en trobar-

s'hi repetides, són susceptibles de ser organitzades en classes de concordança. Per a això, Conca se serveix de la fraseologia i fa una classificació tot aplicant el concepte de fraseologisme generalitzat (FG) establert per Guia. Aquesta classificació, que Conca ja aplica a l'obra de Valor del *Cicle de Cassana* i a les *Rondalles valencianes*, atén dos aspectes bàsics en la configuració de les seqüències lingüístiques: que s'hagin construït amb unitats fixes (A) o amb unitats lliures (B). En el grup A, Conca inclou les locucions, les col·locacions, les fórmules pròpies del relat oral i els marcadors discursius, els proverbis, els fraseologismes procedents d'altres llengües, les frases sentencioses, apòtomes, eslògans i construccions en forma de refrany i les expressions onomatopèiques i repeticions de mots. Mentre que en el grup B inclou les construccions creatives, classificades en estilemes configurats per parells de mots o de sintagmes coordinats, els sintagmes formats per lexemes característics i les comparances i metàfores. Aplicarem, doncs, aquesta classificació al nostre treball, tot i que el fràsic resultant del buidatge de l'obra de Castelló deixa sense cap exemple alguna d'aquestes classes.

En aquest article estudiarem la fraseologia onomàstica (que conté topònims o antropònims) de l'obra de l'escriptor costumista eivissenc

1. Quant als refranys, també anomenats *dites*, *proverbis*, *sentències*, etc., i, més recentment, *parèmies*, i les relacions de la disciplina que aborda el seu estudi, la paremiologia, amb la fraseologia, és molt estreta. Sobre paremiologia catalana, vegeu Conca (1987). I sobre els orígens de la paremiografia catalana contemporània, vegeu, també, Conca i Guia (1995 i 2001).

2. Aquest plantejament derivat de la concepció de les UF com a categoria no discreta enllaça amb la teoria del prototipus. En aquest sentit vegeu Ruiz (1997).

Joan Castelló Guasch (1911 – 1984). Com més es destaca Joan Castelló és com a folklorista i recopilador de rondalles (unes 120 en total). El primer recull el publicà el 1953, *Rondaies eivissenques*. El 1955 publica *Rondaies d'Eivissa*. Uns anys més tard, el 1961, publica *Rondaies i contes d'Eivissa*. El 1974, *Rondaies eivissenques de quan el Bon Jesús anava pel món*. I el 1976 publica els seus dos últims reculls: *Rondaies de Formentera* i *Rondaies i contes de sa majora*. El 1988, ja mort Castelló, l'Institut d'Estudis Eivissencs publicà *Greix vermei i altres escrits*, recopilació de tots els seus escrits costumistes publicats en diaris i revistes. I el 1993, la mateixa institució va publicar *Barruquets, fameliars i follet. Rondaies*, llibre que Castelló estava enllestint en el moment de la seua mort. L'Institut d'Estudis Eivissencs també va reeditar, a poc a poc, tota la seua obra, com consta a la bibliografia corresponent.

2. Documentació i bibliografia bàsiques

Aquest treball, pel seu propi caràcter, ha hagut de beure de dos tipus de fonts ben diferents: d'una banda, les fonts bibliogràfiques que tenen a veure amb la fraseologia. D'altra banda, ha calgut beure de les fonts directes de la rondallística de Joan Castelló. En aquest cas ens hem servit de les primeres edicions.

A més de les obres de Castelló, hem hagut de consultar la bibliografia eivissenca (i fins i tot catalana) relacionada amb la fraseologia, per tal de documentar variants fraseològiques de les UF de Castelló i, a voltes, d'aclarir-ne el significat. Es tracta d'obres de contingut folklòric o lingüístic: refranys, frases dites, etc. Totes aquestes obres consten a l'apartat bibliogràfic.

3. Metodologia i recollida de dades

Pel que fa a l'elaboració d'aquest treball, s'ha fet un buidatge

complet de la fraseologia onomàstica de les obres de Castelló esmentades. D'aquest buidatge es desprèn que en tota l'obra de Castelló tan sols apareixen 14 unitats fraseològiques, bé que algunes apareixen amb una freqüència relativa i amb variants. És lògic que siguin poques, ja que la immensa majoria d'unitats fraseològiques no solen contenir topònims ni antropònims, i, a vegades, l'aparició d'un nom determinat és un simple recurs lingüístic per tal d'obtenir una rima o una frase que soni bé. A partir d'aquestes dades, doncs, s'ha elaborat el fràsic (apartat 4 d'aquest treball), que consta de catorze unitats fraseològiques (UF), amb indicació del context i de la referència bibliogràfica on apareix, del tipus d'UF de què es tracta i d'altres informacions d'interès (variants, refranys que contenen la UF, explicacions sobre l'origen, etc.).

4. El fràsic onomàstic de l'obra de Joan Castelló

A continuació reproduïm les UF que constitueixen el fràsic onomàstic de les obres de Joan Castelló Guasch, és a dir, el conjunt que resulta de fer un buidatge sistemàtic de la seua obra en català, tot seleccionant les UF que contenen algun topònim o antropònim. A continuació es presenten les UFG per ordre de repetició o de freqüència d'ús (una freqüència bona de comprovar segons els contextos en què apareix cada UF). A més, cada UF conté informació complementària (variants, cites, aparició en refranys o parèmies, modificacions, origen, etc.).

4.1. (*Fugir/córrer*) com es pet d'en Judes

Cotext:

(a) Es gatet aficà més ses dents, i sa rateta cridà:

–¡Amolle'm, que em fas mal!...

Però es gatet aficà una miqueta més ses dents... i tant li agradà que acabà per menjar-se-la. I darrera aquella, una altra i una altra...

Es altres gatets que ho veren, també les volgueren tastar. I no en quedà més que una, que *fugí com es pet d'En Judes* i anà a contar-ho a ses altres rates.

(RE: 25; *Sa rateta polideta*)

(b) S'obrí es portal i comparegué En Toni, tot espraverat, sense es manton ni es capell, que *fugia com es pet d'En Judes*. I bé el cridaren:

–Toni! Toni!... ¿A on vas?

¿Toni, m'has dit? Ell corria que ses cames li tocaven ses anques, i no es girava per cap Déu.

(RDE: 59; *Es pinxo*)

(c) Aquí en Remildu ja no n'espera d'altra i cametes meues, valgueu-me! L'haguéssiu sentit, com grinyolava, mesquin. I com que *fugia com es pet d'En Judes*, sense mirar per on passava ni tenir en compte que hi havia tanta de gent, encara n'hi afegiren quatre o cinc més, de puntades de peu, i no sé quantes fonyades; moltes.

(RCE: 9-10; *Es ca pagès*)

(d) Sant Pere arribà s'esquena a sa paret; aquesta era molt vèia i amb dos apitjades la tiraren per avall. Anaren a veure si es «malalt» encara alenava... i el veren que *fugia com es pet d'En Judes*, pujol amunt i per es mateix camí que ells havien seguit per baixar.

(BJ: 57; *Ajuda't... que jo t'ajudaré*)

(e) Va sentir com uns escarrufos de fred li pujaven per s'òs de s'espinada, que es cabeis se li arreveixinaven, que li agafava un tremolor a ses cames i que ses barres li prenien es trot i, de moment, va perdre el món de vista. Fins que es recobrà una mica, badà sa boca dos o tres vegades i pogué amollar un grinyol d'allò més espantós. I arrancà a *córrer* porta enfora i camí i penyes avall, just com es pet d'En Judes.

(RF: 15; *Sa cova de sa Mà Peluda...*)

(f) Tot just foren a temps de veure com es anglesos desembarcaven de sa polacra, amb es capità

davant i com es pet d'En Judes, fugien terra endins. I com darrera ells desembarcaven una manada de francesos, amb molt males intencions, i elsi pigaven darrera. Encara que, dita sigui sa veritat, es anglesos corrien molt més.

(RF: 81; *Sa torre d'es Pi d'es Català*)

(g) Atlots! Va ser més es trò que es mal. Perquè sa bombardada va ser grossa. I com que a's mateix temps de sentir-la En Xumeuel·lo va sentir també com una escorretjonada més coenta que el dimoni, que li embolicava tots es darreres, amollà en banda forca i llumeners, canvià sa resaróia per un grinyol feres i pigà a fugir com es pet d'En Judes, i no s'aturà fins arribar a ca seua.

(RF: 105; *En Xumeuel·lo*)

(h) Ja podeu pensar quin arregiró! Sortiren d'es llit més depressa que aviat, botaren per sa finestra i li estrenyegueren a córrer com es pet d'En Judes. Sa qüestió, fugir d'allí, quan més aviat millor, abans que no els penjassin p'es coll.

(RCM: 21; *En Joanet de sa Gorriñeta*)

Significació discursiva: Fugir o córrer molt de pressa.

Tipus: Comparances i metàfores.

Comentari: Incorpora un matís despectiu lligat al personatge evangèlic de Judes, vist com a traïdor i covard. A més, aquesta UF també incorpora un matís humorístic i ridiculitzant mitjançant la comparança escatològica.

4.2. *Jesús, Josep i Maria!*

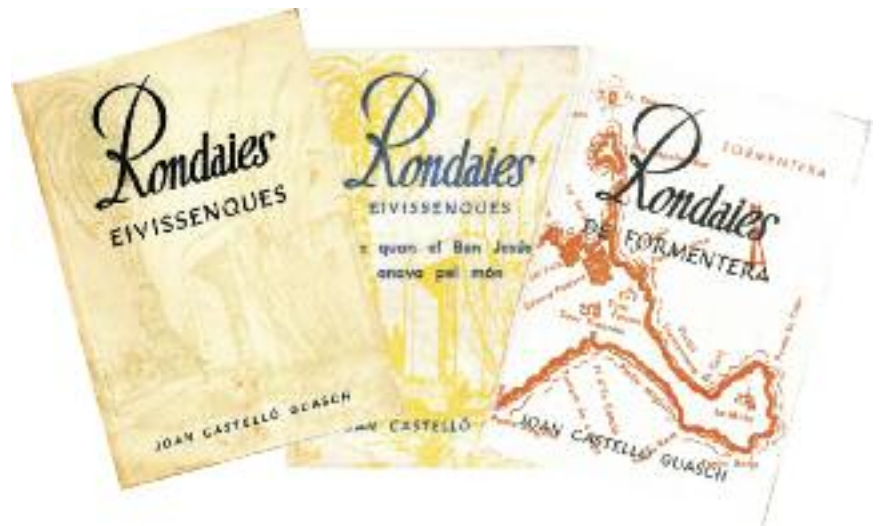
Cotext:

(a) –Tu, calles la boca. No et vull sentir a xil·lar! –li digué el rei, cruixint de barres.

–*Jesús, Josep i Maria!* –acabà la reina–. Si estàs com una cabra des Vedrà!...

(RCE: 97; *Sa cadernera*)

(b) –Sa por? –s'exclamà sa veietà–. I dius que no saps lo que és i

Joan Castelló és l'autor de l'obra rondallística més important, qualitativament i quantitativa, dins de les lletres pitiuses.

que ho vols sebre? *Jesús, Josep i Maria!* Més valdria no sebre-ho mai! Ves, ves i que Déu te guard i t'encamini.

(RCM: 99-100; *En Joanet sense por*)

(c) Així ho va fer aquell; i a's cap d'un rato baixà s'escaleta fent bots i, tot aborronat, s'explicà:

–*Jesús, Josep i Maria*, senyor bisbe!... Jo per mi, tots es mariners se'n van d'es cap. Corren d'una banda a s'altra, estiren cordes, hissen veles i... reneguen i flastomen i diuen unes paraulotes com jo no n'havia sentit mai!

(GR: 71; *Sa salvació*)

(d) S'hi acosta i veu que sí que ho era, un infantó petitet que cuidava estellar-se de tant de plorar.

–*Jesús, Josep i Maria!* –s'exclamà, a's temps que l'agafava–. Com és possible que hi hagi gent tan dolenta per abandonar una criatura d'aquesta manera? I si està geladet de fred!... Mesquinet meu! Atura't, no ploris més!

(BA: 32; *Es de Corona*)

(e) I això a's mateix temps que li botava d'es braços, es tornava tot pelut de cara, li mostrava unes dentotes llargues i lluentes, li feia quècos amb ses dos manotes i fugia carrer avall, fent uns bots que no hi havia qui l'agafàs.

–*Jesús, Josep i Maria!* –exclamà ella, amb un baticor de mort–. Això no és un infant! Això és un barruguet, un mal esperit!

(BA: 40; *Es de Vila*)

Significació discursiva: Exclamació de sorpresa.

Tipus: Pot considerar-se una fórmula pròpia del relat oral; el DCVB considera que aquesta UF és una locució.

Comentari: Es tracta d'una expressió que pren com a base els tres personatges evangèlics de Jesús i els seus pares.

Altres informacions en català: Locució: «Jesús!»: exclamació interjectiva que expressa admiració, por, impaciència, etc. [...] S'usa en combinació amb altres mots, formant exclamacions tals com «Jesús, sant Antoni!», «Bon Jesús!», «Jesús Déu meu!», «Jesús credo!» (Men.) «Jesús salve!» (Tortosa), etc.» (DCVB VI: s.v. *Jesús*).

Observacions: En castellà existeix la UF «Jesús, María y José!», amb el mateix valor.

4.3. *(Estar fet/semblar) un sant Llätzer*

Cotext:

(a) Però l'home s'ho prengué tan malament que li donà una pigada que l'acabà de deixar blau.

En Pere Bambo, ja cansat de rebre i *fet un Sant Llätzer*, se'n tornà cap a ca seua més de pressa que aviat.

(RE: 82; *En Pere Bambo*)

(b) No n'hi havia cap que no portàs s'esquena, ses anques, ses cuixes i ses cames fetes una llàstima, totes esgarrinxades, sanguenjant i plenes d'arraps.

—I ara? —preguntà Sant Pere, quan els veigué d'aquella manera—. Què és lo que ha passat, que pareix que us heu baraiat amb una manada de gats?

—Què és lo que ha passat? —respongué un, que just *pareixia Sant Llätzer*—. Idò jo us ho diré [...].

(BJ: 26; *Es àngels sense cames*)

(c) Allí, casi dalt de tot, dins una cova grossa que té un raig d'aigua, trobaren aquell home, estès en terra, despuí i *fet un sant Llätzer* de pessics i arpades per tot es seu cos. Mig mort i sense sebre de quin món era, el baixaren, l'embarcaren i el portaren a ca seua. I allí el netejaren, l'untaren altra vegada de cap a peus d'ungüent de ratolí i el posaren a's llit.

(BA: 26; *Un que no hi volia creure*)

Significació discursiva: Estar ple de cops i/o nafres.

Tipus: Comparances i metàfores.

Comentari: Vet ací una altra UF originada a partir de personatges evangèlics, com les anteriors.

Altres informacions en català: «Anar fet un sant Llätzer: ple de cops, nafres, estrips» (Perramón 1979: 16). «Un pobre Llätzer: un infeliç, un pobre home (Barc.)» (DCVB VI, s.v. *Llätzer*). «Com un Llätzer o un Sant Llätzer, o fet un Llätzer: en estat molt lamentable, sobretot ple de ferides o contusions» (íbid.).

4.4. (*Córrer/trescar*) *la Seca i la Meca i es cavall d'en Gorra*

Cotext:

(a) Buscaren i trescaren pertot; *corregueren la Seca i la Meca i es cavall d'en Gorra*, com solen dir

per Eivissa, però es cavall roig no comparegué.

(RCE: 15; *S'endevineta*)

(b) Creureu, idò, que també descomparegué, just com si sa terra se l'hagués engolit? I bé el buscaren. Pensau, sent es fii del rei, si no el buscarien! *Trescaren la Seca i la Meca i es cavall d'en Gorra*, com solem dir es eivissencs; però tanmateix va ser per demés: no el trobaren, ni cuit ni cru.

(RCE: 111; *Es sac d'en Labranya*)

Significació discursiva: Córrer o cercar pertot arreu, per tot el món.

Tipus: Comparances i metàfores / parèmia.

Comentari: En el cas eivissenc, la UF té més idiomacitat, ja que el segment final és opac, en haver-se canviat «la vall d'Andorra» per «es cavall d'en Gorra».

Altres informacions en català: De la Seca a la Meca (MI: 207). La Seca, la Meca i la Vall d'Andorra (MI: 80; 222). Córrer la Seca i la Meca i sa Vall d'Andorra (XA: 45). Córrer la Seca, la Meca i la Vall d'Andorra (Perramón 1979: 32): córrer món. Córrer la Seca, la Meca i es cavall d'en Gorra (XA: 45). Locució: «[...] *Anar de Seca en Meca* (o *de la Seca a la Meca*), o *Córrer la Seca i la Meca*: anar d'ací d'allà, caminar o viatjar molt; cast. *ir de la Ceca a la Meca*. Hi ha una variant d'aquesta locució, més completa, que diu *Córrer la Seca i la Meca i la Vall d'Andorra*, de la qual ja es troba exemple en aquest text medieval: *Lo món cercant / e traspasant / per Ceca y Meca, / la Vila seca / e vall d'Andorra*, Spill 6136» (DCVB IX, s.v. *Seca*). Locució: «[...] b) *Córrer o Trescar la Seca i la Meca*, o *Anar de la Seca a la Meca*, o *Seguir la Seca i la Meca i la Vall d'Andorra*: anar d'un lloc a l'altre, caminar molt, fer llargs viatges. [...] c) *Veure la Xeca i la Meca*: veure moltes coses de llocs diferents i distants (Mall.)» (DCVB VII: s.v. *Meca*).

Observacions: «La locució *de la Seca a la Meca* o *córrer la seca i la Meca* s'ha originat per la identitat de terminació entre el mot *Seca* i el

nom de la Meca, ciutat santa dels musulmans. L'element *i la vall d'Andorra*, que completa aquesta locució, ha estat interpretat d'aquesta manera: diu que a Andorra, a la dreta del riu Valira, hi ha un castell antic anomenat *Seca*, i damunt Ordino, a l'extrem oposat de la Vall, hi ha un altre castell dit *Meca*, i per això es diu que qui ha seguit la Seca i la Meca ha vist tota la vall d'Andorra (E. Toda, ap. Aguiló Dicc.)» (DCVB IX: s.v. *Seca*). «Sa variant «la Ceca, la Meca i sa vall d'Andorra», va sortir després en sentit irònic. Sa gent s'acatà que ben a prop de sa petita república hi ha un antic castell en ruïnes que es diu la Ceca i un poblat que es diu la Meca, així era possible visitar la Ceca, la Meca i sa Vall d'Andorra sense sortir de sa redolada» (XA: 45).

4.5. *Anar tomb per hom, com en Martí i sa truja*

Cotext:

(a) Casa que topaven casa que saquejaven i li pigaven foc; moros que elsi sortien a camí, moros que aviat estaven esbutzats o amb es coll taiat. I n'hi acudiren molts; i haguessiu vist si se'n donaven de llenya! Arribà que *anaven tomb*

A baix, una il·lustració que acompanyava la rondalla *Es sac d'en Labranya*.

perhom, com *En Martí i sa truja*, però de noruegs d'aquells n'hi havia un eixam molt gros, més que de moros [...].

(RF: 72-73; *Sa cova des Fum*)

(b) –Tots es de Mallorca junts, no foren bons a fer beure a un ase que no tenia sed.

–Veig que *anam tomb perhom, com En Martí i sa truja*.

–I lo que hi anirem, si no et recordes que paraula donada, ha de ser guardada.

(RCM: 36; *Es adagis*)

Significació discursiva: Anar fent una cosa alternativament dues persones.

Tipus: Locució / comparances i metàfores.

Comentari: No hem pogut trobar l'explicació d'aquesta UF, que deu formar part d'alguna rondalla o historieta popular. Sembla que aquesta UF pràcticament ja no és viva.

Altres informacions en català: Refrany: «Anar tomb per hom com en Martí i sa truja» (REF I, 5: 77).

Observacions: Equivalència: «REFR.- [...] “Un poc perhom, com els serradors”: es diu al·ludint a feines o circumstàncies que afecten alternativament una persona i una altra (Mall.)» (DCVB VIII, s.v. *perhom*).

4.6. *Oferir es magnà i sa Cova Llarga*

Cotext:

(a) De tot d'una el rei va fer unes dites, *oferint es magnà i sa Cova Llarga*, com solem dir per Eivissa quan volem fer entendre que és molt i bo lo que donen [...].

(RCE: 62; *Lo promès sia atès*)

(b) I també, tot s'ha de dir, han vengut a tocar portes, ja fa temps, eivissencs que mai s'havien assabentat de s'existència de sa Casa d'Eivissa a *oferir-mos es magnà i sa cova llarga*, com solen dir, per posar en ses nits una timba de joc.

(GR: 143; *Sa Casa d'Eivissa a Palma*)

Significació discursiva: Oferir tot el que es pot donar i més.

Tipus: Locució.

Comentari: La curiositat d'aquesta UF és que incorpora vora el dialectalisme *magnà* un topònim, *sa Cova Llarga*.

Altres informacions en català: Locució: «Oferir es magnà i sa Cova llarga: oferir més del que es pot donar, de forma enganyosa» (Ribes 1991: 115, s.v. *magnà*). «*Donar Déu la manna*: concedir Déu abundància prodigiosa. *Déu do manna*!»: exclamació amb què expressam admiració per l'abundància extraordinària d'alguna cosa (Men.)» (DCVB VII, s.v. *manna*).

Observacions: La cova Llarga encara existeix, a Eivissa, vora el carregador de sa Canal. Es tracta d'una cova marina que fins als anys 30 del segle XX era ocupada per un vell marí. No és gens clar, però, que l'origen d'aquesta UF sigui el topònim, ja que no es veu clara la relació semàntica entre la UF i el topònim. En tot cas, es tracta d'una UF que té força idiomatitzat.

4.7. *(Viure/ser) com sant Josep i Maria*

Cotext:

(a) I com que eren molt bona gent, *vivien com sant Josep i Maria*. Mai mai ni un crit, ni un reneç, ni una porfèdia, ni una mala paraula.

(RCE: 89; *Sa cadernera*)

(b) Eren molt bona gent i, encara que pobrets, *vivien com sant Josep i Maria*, sense tenir enveja a ningú.

(RCM: 61; *Na Catalineta*)

Significació discursiva: Viure amb molta harmonia, molt santament.

Tipus: Comparances i metàfores.

Comentari: De bell nou tornam a trobar una UF que es forma amb noms de personatges bíblics entre els seus components.

Altres informacions en català: Locució: «*Estar com Josep i Maria*:

viure feliços en el matrimoni.» (DCVB VI, s.v. *Josep*).

4.8. *Cagar-se en Judes*

Cotext:

(a) En aquest pas, acabaríeu per fer-me anar a captar! Però, *me cac en Judes!*, que, per sa llet que he mamat, us jur que, si al cas, hi anirem tots junts!

(GR: 61; *Es Cossari*)

Significació discursiva: Expressió de disgust o de contrarietat.

Tipus: Locució / flastomia / fórmula pròpia del relat oral i marcadors discursius.

Comentari: Aquesta UF incorpora de bell nou un personatge evangèlic carregat de connotacions negatives, com a gasiu, covard i traïdor, que substitueix el perso-natge sagrat que seria objecte de la flastomia. Es tracta d'una UF ben viva a les Pitiüses, bé que normal-ment hom fa servir en totes les expressions d'aquest estil, la fórmula del català central: «me cago en...»

Altres informacions en català: «*Cagar-se en* algú o en alguna cosa: menysprear-la insolentment; cast. *cagarse*. Aquesta accepció és la base de blasfèmies i grosseries (“me cago en...”), que a voltes se suavitzen per eufemisme canviant el *cago en caso* (“me caso en...”) o substituint el nom sagrat objecte de la flastomia per un nom inofensiu (“me cago en la mar salada”, “me cago en dena”, “me cago en Sivilla”, etc.).» (DCVB II, s.v. *cagar*).

4.9. *Ser com s'ase d'en Mora, que de totes quantes en veu se n'enamora*

Cotext:

(a) –Ja és sap, que qui té amors, té dolors.

–No *seràs com s'ase d'En Mora, que de totes quantes en veu se n'enamora?*

–No. És que salpa i dona, a tot temps és bona.

(RCM: 34; *Es adagis*)

Significació discursiva: Es diu de qui no té criteri propi, d'aquell a qui li agrada tot el que veu.

Tipus: Locució a partir d'una parèmia / construcció en forma de refrany.

Comentari: A l'apartat següent pot seguir-se el rastre d'aquesta locució, formada a partir d'un refrany o d'una parèmia, recollida en diverses versions arreu del domini lingüístic. L'antropònim sembla el resultat de la necessitat de la rima que imposa el refrany.

Altres informacions en català: L'ase d'en Mora, de tot s'enamora (Perramón 1979: 18): dit del qui és molt capriciós. L'ase d'en Mora, que de quantes veu s'enamora (MI: 35). L'ase d'en Mora, que de totes s'enamora (MI: 113). Refrany: «Ase de'n Mora que de tot quan veu s'enamora» (REF I, 6: 97). Locució: «Esser com s'ase d'En Mora, que de tot s'enamora: agradar-se de tot el que es veu (Empordà, Barç., Vallès, Priorat, Mall., Men.)» (DCVB II, s.v. ase). Locució: «Semblar l'ase d'En Mora, que de tot s'enamora: esser una persona molt voluble, tenir tendència a enamorar-se o entusiasmar-se amb totes les coses noves (mall., men.)» (DCVB VII, s.v. Mora). Refrany: «L'ase d'En Mora, de tot s'enamora»: es diu de les persones que s'entusiasmen avui amb una cosa, demà amb una altra, i que sempre s'engresquen amb coses noves (Cat., Bal.)» (DCVB IV, s.v. enamorar).

4.10. *Es mal d'en Rabassa, poc mal i molta lligassa*

Cotext:

(a) De lo que es perd, ningú se n'aprofita.

Es mal d'en Rabassa, poc mal i molta lligassa.

(GR: 248; Adagis)

Significació discursiva: Es diu d'una cosa que sembla molt més greu del que és.

Tipus: Locució / construcció en forma de refrany.

Comentari: Es tracta d'una locució que esdevé un proverbi.

Altres informacions en català: Refrany: «Es mal d'En Rabassa: petit mal i grossa lligassa»: es diu referint-se a una cosa desproporcionada (Eiv.)» (DCVB VII, s.v. lligassa). Refrany: «Això és com es mal d'en Rebassa, poc mal i molta lligassa» (REF I, 4: 61). Refrany: «Lo mal d'En Bernat, poc mal i molts de draps»: es diu referint-se als que fan gran ostentació de remeis per a un mal insignificant, i en general als qui desorbiten les coses de manera desproporcionada.» (DCVB VII, s.v. mal).

Observacions: És curiós fixar-se en el fet que les preferències dialectals (*lligassa* / *draps*) condicionen la selecció de l'antropònim per raons de rima (*Rabassa* / *Bernat*).

4.11. *Fer com n'Espellissat, quan ha anat a missa s'ha embenat es cap*

Cotext:

(a) *Fa com n'Espellissat, quan ha anat a missa s'ha embenat es cap.*

(GR: 246; Adagis)

Significació discursiva: Posar-se el remei quan ja és tard; arribar tard a prevenir quelcom.

Tipus: Locució a partir d'una parèmia / construcció en forma de refrany.

Comentari: L'antropònim, ací, no tan sols té una funció de rima, sinó que també incorpora un matís semàntic, ja que el mot *espellissat* ja requereix, des d'un punt de vista semàntic, un embenat.

Observacions: Equivalència: Refrany: «Quan té es cap badat, li posen cervellera» (REF II, 2: 31).

4.12. *Amb sa capa d'en Perdigot, s'hi tapa qui pot*

Cotext:

(a) *Amb sa capa d'en Perdigot, s'hi tapa qui pot.*

(GR: 245; Adagis)

Significació discursiva: Es diu quan la solució a un problema no és total, sinó parcial.

Tipus: Proverbi o parèmia format a partir d'una locució o d'un altre proverbi.

Comentari: Aquesta UF sembla que té el seu origen en una altra de semblant (*la capa, tot ho tapa*), bé que introduint-hi un matís restrictiu, que en redueix l'abast.

Altres informacions en català: Amb sa capa d'en Perot s'hi tapa tot es qui pot (NR: 26). Una bona capa tot ho tapa (MI: 177). Refrany: «Sa capa tot ho tapa» (REF II, 4: 39). Refrany: «a) «La capa, tot ho tapa». b) «La capa no sempre tapa» (Val.). c) «Qui té capa, es tapa, i qui té capot si pot (Val.) [...] d) Amb sa capa d'En Perdigot, s'hi tapa qui pot» (Eiv.)» (DCVB II, s.v. capa). Refrany: «La capa, tot ho tapa»: es diu perquè amb la roba d'abric es poden ocultar els defectes de vestit que hi estan davall.» (DCVB X, s.v. tapar).

Observacions: Sembla que l'antropònim *Perdigot* ha de ser resultat de modificar *Perot*, amb intencions humorístiques.

4.13. *No poder dir ni Jesús*

Cotext:

(a) Na Vicenteta, que era sa més guapeta de ses tres, es posà davant el rei, capbaix i amb ses galtes vermeies com sa grana, d'envergonyida que estava. *No podia dir ni Jesús.* Almanco ho pareixia.

(RCE: 53; *Sa de ses mentides*)

Significació discursiva: No poder dir paraula, no poder obrir la boca.

Tipus: Locució.

Comentari: Ací el mot *Jesús* és un element metalingüístic, ja que designa el mateix mot, i no, ja, una persona.

Altres informacions en català: Locucions: «[...] b) *En un dir "Jesús"*: en un moment [...]. c) *Sense dir "Jesús"*: morint sobtadament.» (DCVB VI, s.v. *Jesús*).

4.14. *Estimar-se més un bon carall que un mal Jesús*

Cotext:

(a) Ja sabem que amb això d'es parlar de qualsevol manera es-

tam dins una roda viciosa. D'es grossos ho aprenen es petits; i quan aquestos petits seran grossos... també d'ells ho aprendran es petits que vénguin darrera. Llàstima. I quedi ben clar que tal volta no siguem naltros es més indicats per tirar sa primera pedra, ja que som d'aquells que *s'estimen més un bon carall que un mal Jesús*. Però tot hauria de tenir una mida. Ja es sap que, a vegades, va bé una interjecció per reforçar una expressió determinada. Però, carai!, no importa fer llarg.

(GR: 161; *Parlar bé, costa molt?*)

Significació discursiva: Preferir una paraula malsonant dita oportunament, a una paraula benso-nant en un context inadequat.

Tipus: Locució / construcció en forma de refrany.

Comentari: Com en la UF anterior, el mot *Jesús* és un element metalingüístic que designa el mateix mot, i no cap personatge anomenat Jesús.

Altres informacions en català: Locucions: «[...] b) *En un dir "Jesús"*: en un moment [...]. c) *Sense dir "Jesús"*: morint sobtadament.» (DCVB VI, s.v. *Jesús*)

5. Anàlisi global del fràsic onomàstic de Joan Castelló

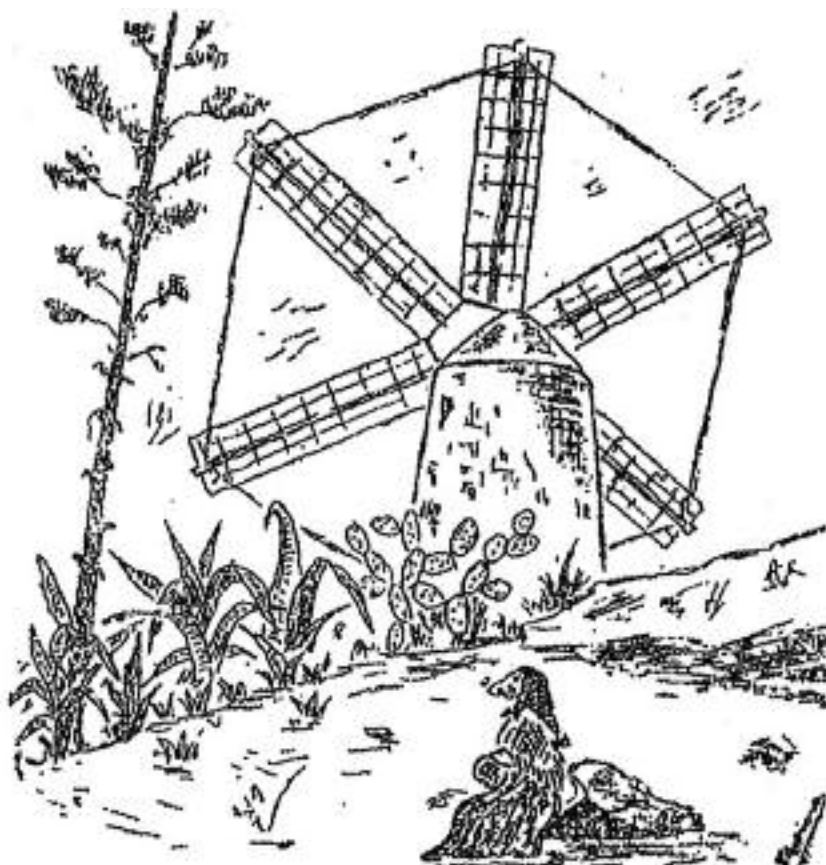
A continuació, seguint la classificació esmentada de Maria Conca, farem una breu anàlisi de les UFG del fràsic onomàstic de l'obra de l'escriptor costumista eivissenc.

5.1. Unitats fraseològiques fixades

En aquest apartat, les classes de col·locacions, fraseologismes procedents d'altres llengües i expressions onomatopèiques i repetició de mots, queden sense cap representant entre el fràsic onomàstic d'aquest treball. No és així, però, en els altres casos.

5.1.1. Locucions

Aquest grup és format per locucions preposicionals, conjuntives,

A dalt, una il·lustració de la rondalla *Sa rateta polideta*.

nominals, adjectives, verbals i adverbials. La significació discursiva d'aquestes UF, segons Conca (2000a), és la caracterització de personatges i accions, la valoració positiva o negativa, la intensificació de qualitats i fets, la marca d'espai i temps, etc. Aquesta significació discursiva va acompanyada de connotacions populars i geogràfiques de pertinença a una comunitat. Vet aquí les locucions de l'obra de Castelló:

- *Jesús, Josep i Maria!*
- *anar tomb per hom, com en Martí i sa truja*
- *oferir es magnà i sa Cova Llarga*
- *cagar-se en Judes*
- *ser com s'ase d'en Mora, que de totes quantes en veu se n'enamora*
- *es mal d'en Rabassa, poc mal i molta lligassa*
- *fer com n'Espellissat, quan ha anat a missa s'ha embenat es cap*
- *no poder dir ni Jesús*
- *estimar-se més un bon carall que un mal Jesús*

5.1.2. Fórmules pròpies del relat oral

Ací reportam les fórmules que són marcadors conversacionals amb funcions pragmàtiques interactives, o les interjeccions pròpies que manifesten sorpresa, admiració o estat d'ànim:

- *Jesús, Josep i Maria!*
- *Em cag en Judes!*

5.1.3. Proverbis

Aquesta classe només té un representant en el fràsic onomàstic de Joan Castelló. A més, en el nostre cas és un proverbi descontextualitzat, inclòs en un llistat de proverbis i adagis:

- *Amb sa capa d'en Perdigot, s'hi tapa qui pot*

5.1.4. Frases sentencioses i construccions en forma de refrany

En aquesta classe entren enunciatius que se situen entre els límits

no gaire clars del discurs repetit i lliure. Solen constar d'estructures bimembres en forma de proverbis:

- *córrer la Seca i la Meca i es cavall d'en Gorra*
- *ser com s'ase d'en Mora, que de totes quantes en veu se n'enamora*
- *es mal d'en Rabassa, poc mal i molta lligassa*
- *fer com n'Espellissat, quan ha anat a missa s'ha embenat es cap*
- *estimar-se més un bon carall que un mal Jesús*

5.2. Construccions creatives

Aquest grup comprèn les construccions lingüístiques lliures, però tanmateix reiterades, fins al punt que alguna d'aquestes construccions pot considerar-se representativa de l'estil literari de Joan Castelló. En aquest grup, les classes d'estilemes configurats per parells de mots coordinats i de sintagmes formats per lexemes característics no tenen cap representant en les UF onomàstiques de l'obra de l'escriptor eivissenc.

5.2.1. Comparances i metàfores

La comparança és una figura rellevant en les UF de Castelló, i també en les onomàstiques. Això és lògic si pensam que Castelló vol imitar el parlar col·loquial dels eivissencs del camp, amarat d'imatges quotidianes. Quasi totes les comparances són idiomàtiques, és a dir que s'han lexicalitzat diacrònicament i són unitats fraseològiques de la llengua, i només en el cas de *viure com sant Josep i Maria* hom pot dubtar de si és una UF o si és creada per l'autor, tot i que la freqüència d'ús juga a favor de la idea que no és una creació expressiva de l'autor, sinó el reflex escrit del llenguatge de la pagesia eivissenca:

- *(fugir/córrer) com es pet d'en Judes*
- *(estar fet/semblar) un sant Llätzer*
- *córrer la Seca i la Meca i es cavall d'en Gorra*

- *anar tomb per hom, com en Martí i sa truja*
- *(viure) com sant Josep i Maria*

5.3. Els elements metalingüístics

En aquest cas ens trobam amb dues UFG que no són estrictament onomàstiques, ja que bé que contenen el nom *Jesús*, ací no es tracta d'un nom propi referit a una persona, sinó que són UF que contenen un element metalingüístic, on *Jesús* ha de ser interpretat com un mot designatiu d'ell mateix i no de la realitat extralingüística. Es tracta, doncs, d'UFG amb un alt grau d'idiomaticitat, ja que presenten una anomalia que n'impedeix la interpretació regular (Conca & Guia 2000):

- *no poder dir ni Jesús*
- *estimar-se més un bon carall que un mal Jesús*

5.4. Els topònims i antropònims de les UFG de Castelló

Pel que fa als antropònims que apareixen en les UFG de Joan Castelló, n'hi ha un nombre ben reduït: *Judes, Jesús, Josep, Maria, Llätzer, Gorra, Martí, Mora, Perdigot, Rabassa i Espellissat*. Els cinc primers són els personatges bíblics i posen de manifest com estava d'arrelada la cultura cristiana entre la gent del camp. La resta, en canvi, són antropònims que apareixen per necessitats de rima (*Rabassa / lligassa, Mora / enamora, Perdigot / pot*), per deformació després d'un

procés d'opacitat i de gramaticalització (*sa vall d'Andorra / es cavall d'en Gorra*), o per raons de tipus semàntic (un *Espellissat* sempre haurà de mester un *embenat*) o cultural (segur que la tria del nom *Martí* per acompanyar la *truja* té relació amb les dates tradicionals de les matances del porc).

En canvi, els topònims que apareixen en les UFG onomàstiques de Castelló es poden comptar amb els dits d'una mà: *la Seca, la Meca i sa Cova Llarga*. Els dos primers són generals arreu del domini lingüístic en diverses variants de la mateixa UF. En canvi, el tercer és més difícil d'esbrinar semànticament, ja que no hem pogut trobar ningú que ens explicàs l'origen (ni que fos suposat) d'aquesta UF.

5.5. Locucions i parèmies

Els estudis de Maria Conca (1999; 2000b) i d'ella mateixa amb Josep Guia (1997) sobre paremiologia, i concretament sobre les característiques lingüístiques comparades entre locucions i parèmies i sobre les relacions interactives entre UF, obren un nou camp d'investigació per als lingüistes, ja que la relació entre fraseologia i paremiologia, com ja s'ha dit, és tan estreta, que molts autors consideren que la paremiologia és una part de la fraseologia. Així, en català hi ha nombroses locucions incloses en parèmies, però alhora les parèmies poden engendrar locucions. Heus-ne ací els exemples extrets del fràsic onomàstic de Castelló:

Locucions	Parèmies
<i>Ser com s'ase d'en Mora, que de totes quantes en veu se n'enamora</i>	<i>L'ase d'en Mora, de tot s'enamora</i>
<i>Fer com n'Espellissat, quan ha anat a missa s'ha embenat es cap</i>	<i>N'Espellissat, quan ha anat a missa s'ha embenat es cap</i>
<i>Estimar-se més un bon carall que un mal Jesús</i>	<i>Val més un bon carall que un mal Jesús</i>

Si en els exemples d'aquest quadre sembla evident que són les parèmies les que han originat les locucions corresponents, el procés també pot ser de creació d'una parèmia a partir d'una altra, com en l'exemple següent: *La capa, tot ho tapa* (parèmia originària); *Amb sa capa d'en Perdigot, s'hi tapa qui pot* (parèmia provinent de l'anterior).

Així, el mètode paremiològic, aplicat sincrònicament i diacrònicament, permetria fer profunds estudis sobre l'origen de les locucions i les parèmies, objectiu que queda fora de l'àmbit d'aquest modest i limitat treball.

6. Conclusions

L'aplicació dels coneixements sobre fraseologia a l'estudi de l'obra d'un autor permet de fer-ne una anàlisi integral del discurs i una anàlisi global del text, tot tenint en compte, per a això, que per a estudiar els recursos verbals emprats en confeccionar una obra cal prestar atenció a l'ús que haurà fet aquest autor d'unitats majors que el mot, és a dir, d'unitats fraseològiques.

En aquest treball hem intentat aplicar la teoria de la fraseologia a l'estudi d'un fràsic concret (l'onomàstic, el que conté topònims i antropònims) extret de l'obra completa en català de l'escriptor costumista eivissenc Joan Castelló Guasch, autor del conjunt més important de la rondallística pitiüsa.

Tot i que el fràsic és reduït, només catorze UFG, és prou demostratiu dels recursos expressius de l'escriptor tot servint-se d'UF. En aquest treball hem preferit classificar aquestes UF seguint la classificació de Maria Conca, que ja és un model de classificació pensat per a una obra semblant: la rondallística de l'escriptor valencià Enric Valor. Tot i que la restricció de l'àmbit fraseològic a l'onomàstica ha reduït molt el fràsic resultant, consideram que és un bon exponent de l'estil discursiu de Castelló.

7. Bibliografia

BA = CASTELLÓ GUASCH, J. (1993). *Barruguets, fameliars i follet: Rondaies*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

BJ = CASTELLÓ GUASCH, J. (1974). *Rondaies eivissenques de quan el Bon Jesús anava pel món*. Palma de Mallorca: Imp. Alfa.

CONCA, M. (1987). *Paremiologia*, València: Universitat de València.

——— (1997a). «La riquesa fraseològica en la producció rondallística d'Enric Valor». *Canelobre*, 37-38. Institut de Cultura «Juan Gil-Albert», p. 177-192.

——— (1999). «Relacions interactives entre unitats fraseològiques». *Paremia*, 8, p. 137-141.

——— (2000). «Apunts de doctorat». Universitat de València. Treball inèdit.

——— (2000a). «De les rondalles a les novel·les: una anàlisi contrastiva en l'obra d'Enric Valor». Dins *Enric Valor, un home de poble*. València: Denes, p. 69-82.

——— (2000b). «Característiques lingüístiques comparades entre locucions i parèmies». Dins *El discurs prefabricat. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada*. Universitat Jaume I, p. 49-63.

CONCA, M. & GUIA, J. (1995) «D'un complex d'inferioritat proverbial». *Caplletra*, 18, p. 177-210.

——— (1997). «El mètode paremiològic i la seua productivitat. Aplicació a *Refranes glosados i Tirant lo Blanc*». *Paremia*, 6, p. 307-312.

——— (2000). «La idiomàtica de les unitats fraseològiques (UFs) en relació amb el sistema conceptual metafòric d'una llengua i cultura. Aplicació diacrònica i contrastiva». Dins *Cahiers du PROHEMIO*, III, p. 31-48.

——— (2001). «Els orígens de la paremiografia catalana contemporània». *Caplletra*, 31, p. 101-114.

DCVB = ALCOVER, A. M. & MOLL, F. de B. (1930-1962). *Diccionari català-valencià-balear* (10 vol.). Palma de Mallorca: Editorial Moll.

GR = CASTELLÓ GUASCH, J. (1988). *Greix vermei i altres escrits*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

MI = EDITORIAL MILLÀ (1965). *Cinc mil refranys catalans*. Barcelona: Millà.

NR = ALUMNES DE 3R DE BUP DEL COL·LEGI DE LA CONSOLACIÓ (1986). *El nostre refranyer*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

PERRAMÓN, S. (1979). *Proverbis, dites i frases fetes*. Barcelona: Millà.

RCE = CASTELLÓ GUASCH, J. (1961). *Rondaies i contes d'Eivissa*. Palma de Mallorca: Imp. Alfa. (2a ed. 1999, Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs).

RCM = CASTELLÓ GUASCH, J. (1976). *Rondaies i contes de sa majora*. Palma de Mallorca: Imp. Alfa.

RDE = CASTELLÓ GUASCH, J. (1955). *Rondaies d'Eivissa*. Palma de Mallorca: Moll. (2a ed. 1996, Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs).

RE = CASTELLÓ GUASCH, J. (1953). *Rondaies eivissenques*. Palma de Mallorca: Imp. Suc. d'En F. Ferrer. (2a ed. 1995, Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs).

REF = JUAN BONET, A. (1944-1957). «Refranero ibicenco». A: *Ibiza* (1a època) [Ibiza: Ebusus], 2: 29; 4: 61; 5: 77; 6: 97; 7: 114; 8: 130; 9: 146; 10: 162; 11: 178; 23: 399; 24: 415; 26: 448; 27: 463; i *Ibiza* (2a època) [Ibiza: Instituto de Estudios Ibicencos], 1: 37-38; 2: 29-33; 3: 21-23; 4: 39-42.

RF = CASTELLÓ GUASCH, J. (1976). *Rondaies de Formentera*. Palma de Mallorca: Imp. Alfa. (2a ed. 1994, Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs).

RIBES I MARÍ, E. (1991). *Aportació pitiüsa al Diccionari català-valencià-balear*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

RUIZ, L. (1997): *Aspectos de fraseología teórica española*. València: Universitat de València (Quaderns de Filologia, annex XXIV).

XA = XACOTERS DE BALAFI (1953). *Arrels de refranys i dites*. Eivissa: Editorial Mediterrània-Eivissa. ■